

Tidens tecken

Mikael Kurkiala (red.)

Tidens tecken

Fred – till varje pris?

NUMMER 8 · 2023



Artos Academic

Tidens tecken ges ut vid kyrkokansliet och erbjuder ett forum där samhällseliga och existentiella teman centrala för Svenska kyrkans verksamhet, vision och identitet belyses ur olika perspektiv. *Tidens tecken* vill värna och tillvarata en mångfald av röster och perspektiv. I varje nummer förhåller sig därför artikelförfattarna fritt till angivet tema och de uppfattningar de framför överensstämmer inte av nödvändighet med Svenska kyrkans.

© Författarna 2023

© Artos & Norma bokförlag 2023

GRAFISK FORM

Magnus Åkerlund

REDAKTÖR

Mikael Kurkiala

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Jonas Bromander | Jenny Ehnberg | Mikael Kurkiala | Andreas Sandberg | Karin Tillberg

TRYCK

Totem, Polen 2023

ISBN 978-91-7777-262-0

ISSN 2002-4304

Svenska kyrkan

Avdelningen för kyrkoliv

Kyrkokansliet, SE-751 70 Uppsala, Sweden

E-post: mikael.kurkiala@svenskakyrkan.se

Tel: +46 (0)18 16 94 32

Artos & Norma bokförlag

Stationsgatan 22, SE-931 29 Skellefteå, Sweden

Tel: +46 (0)76 77 935 03 | e-post: info@artos.se | www.artos.se

INNEHÅLL

MIKAEL KURKIALA

Öppning 7

KG HAMMAR

En essä om fredsbygge i en orolig tid 11

JENNY EHNBERG

Älska era fiender: Om krig och fred i kristen tradition 25

ANNIKA SPALDE

Styr våra fötter in på fredens väg 39

KJELL-ÅKE NORDQUIST

"One fits all?": Om att hantera en våldsam historia 51

ULRICA FRITZSON

Försoningens tid – en dyrköpt påminnelse om våldets pris 65

ULRIKA KNUTSON

Det är aldrig för tidigt för frihet 77

Bildregister 91

Öppning

I slutet av vårterminen 1944 meddelade rektorn i den lilla byskolan i Ikalis i finska Birkaland att alla pojkar i avgångsklassen skulle snabbtränas i militära färdigheter för att sedan skickas till fronten. Rektorn var gravallvarlig men pojkarna jublade. Nu *perkele* skulle ryssarna få.

Några månader senare satt de förväntansfulla rekryterna infösta i en godsvagn på väg mot sydöst. Genom skogar och över åkermarker rullade tåget mot frontlinjen där Nordens genom tiderna största fältslag stod.

För varje tillryggalagd mil växte mullret från fronten och trängde alltmer igenom tågets dunkande och gnissel. Under den sista rasten hävde sig marken under pojkarnas fötter. Solen skymdes av ett dis. Skratten tystnade. Blickarna följde rälsens riktning mot Viborg, Karelska näset och de små byarna Tali och Ihantala där de ryska soldaterna, många fler än de finska, försökte bryta genom försvarslinjerna.

Pojkarna satt tysta när tåget rullade vidare. För varje meter närmade de sig det krig som i deras drömmar

och fantasier skulle göra dem till hjältar. Några blev kanske det. Men många av dem skulle dö eller lemlästas och de flesta gjorde bara vad man hade beordrat dem att göra.

Den 9 juni 1944 fälde nära 400 sovjetiska stridsflygplan 160 ton bomber över finska bunkrar och skyttegravar. 5 500 kanoner och granatkastare, understödda av hundratals kanoner från den sovjetiska Östersjöflottan, vräkte 17 000 granater över det finska försvaret. 20 mil därifrån hördes artillerieluden som ett dovt muller. Dagen därpå skickade Stalin fram 600 000 infanterister och 1 200 stridsvagnar.

Bland de 90 000 finska soldaterna som det sovjetiska krigsmaskineriet ville utplåna fanns pojkarna från avgångsklassen i Ikalis. En av dem var min pappa. Han var 18 år gammal.

Den 9 juli avblåste Stalin Röda arméns offensiv och de decimerade sovjetiska förbanden omdirigerades till den stora offensiven mot Nazi-Tyskland. De finska förlusterna under fortsättningskriget uppgick till knappt 60 000 man, de sovjetiska till över 200 000.

Finland behöll sin självständighet men till ett mycket högt pris. Stora landområden fick avträdas, 300 miljoner amerikanska dollar skulle betalas som "krigsskadedeckning", och Finland förlorade Viborg, sin näst största stad. Av pojkbarnen från Ikalis var min far en av de få som överlevde.

Under min uppväxt fanns spåren av kriget alltid där – rotträd av sorg och förlust som hela tiden sög näring från nuet. De alkoholiserade männen på parkbänkarna som kommit hem till upplösta familjer och förlorade hem. De lemlästade veteranerna i rullstolar. Skyttegravarna som vi barn lekte i. Hjältegravarnas räta linjer invid varje kyrka. Monumenten, statyerna och de lummiga minnesplatserna.

Och så fanns där, i varje kyrka, marskalk Gustaf Mannerheims inramade hälsning till finska mödrar: "I den prövningens tid vårt folk nu genomgår ha Ni avstått Edra söner och döttrar åt fosterlandet. [...] Edra välsignelser ha följt sönerna på slagfälten och givit dem hjältars kraft i kampen för fäderneslandets frälsning, för tryggheten av en varaktig fred. Särskilt vill jag denna dag betyga min vördnad och mitt djupa deltagande envar av de mödrar, vilkas käraste egna ljutit hjälteöden för fosterlandet och dess framtid. Eder gärning har varit och är av oskattbart värde för vårt folks kamp. Edra offer kunna icke mätas."

I aulan, tillika gymnastiksalen, i Ja-

kobstads gymnasium hängde en marmorplatta med rubriken *Pro patria* där namnen på de elever som stupat tjänade som en påminnelse om frihetens pris. Den kollektiva sorgen och förlusten, ibland transformerad till en nationell identitet och stolthet, utgjorde den fond mot vilken våra liv utspelade sig. Vi skulle aldrig tillåtas glömma kriget. Men vi tänkte nog alla att det tillhörde det förflutna, åtminstone i vår del av världen.

*

Den 21 februari 2022 erkände Ryssland de självutnämnda ukrainska utbrytarsstaterna Donetsk och Luhansk. Tre dagar senare, i gryningen den 24 februari, inleddes Rysslands invasion av Ukraina. Det krig som ännu efter ett drygt år och med hundratusentals offer av ryska makthavare beskrivs som en "militär specialoperation" har utvecklats till en monumental tragedi som i vår del av världen bara kan jämföras med världskrigens fador och förstörelse.

Författarna i detta nummer av *Tidens tecken* bidrar gemensamt till att från olika perspektiv belysa de etiska, teologiska och politiska dilemman som kriget i vårt närområde aktualiserar. De flesta av oss är överens om att krig måste undvikas så långt det är möjligt. Men vad händer när det inte längre går? Vad händer med etiska principer när de möter en krass verklighet som kräver handfast handling? Är försoning i alla

lägen möjlig eller ens önskvärd? Kan pacifismen överleva annat än i fredstid? Kan den kristna etiken? Och i så fall: I vilken form?

KG Hammar menar att kristendomens införande som statsreligion i Romarriket år 380 e.Kr. var den mest omvälvande mentalitetsförändringen i kristendomens historia och aktualiserade en spänning mellan statens krav på lojalitet och Jesus entydiga avståndstagande mot väpnat våld. När också kyrkan öppnade dörren för våldsanvändning uppstod behovet av en reglerande faktor som kunde förhindra att våldets egen expansiva dynamik fick fritt spelrum. Det var den ännu omstridda läran om det rättfärdiga kriget som fick denna funktion.

Jenny Ehnberg spinner vidare på samma tema och ringar med hjälp av tre kristna tänkare – Augustinus, Thomas av Aquino och Martin Luther – in tongivande tankeströmningar inom kristenheten rörande våldsanvändning som ett nödvändigt ont för att skydda en varaktig fred. Men även om denna pragmatism varit dominerande inom kristen tradition alltsedan Augustinus så har den återkommande utmanats av pacifistiska strömningar där korssymboliken varit ett centralt motiv och där ickevåldets försakelser tolkats i ljuset av Jesus lidande.

Annika Spalde menar att kyrkans nära allians med både den politiska och ekonomiska makten är på väg att brytas och att denna utveckling erbjuder en förnyad möjlighet att i denna värld gestalta det gudsrrike som är Jesus radikala kallelse. Kyrkans uppgift är att formulera en kritik av dominerande förståelser av det ”rättfärdiga kriget” och att odla och genomsyras av en fredskultur. Genom bön och meditation kan vi öppna oss för Andens verk i oss och få tillgång till den medkänsla med oss själva och andra som bor inom oss.

Kjell-Åke Nordquist konstaterar att fredsprocesser är sammansatta och förlitar sig på olika kompletterande mekanismer för att hantera ett våldsamt förflutet. En slags ”standardmodell” som inkluderar komponenter som fredsavtal, rättsligt ansvar, formella ursäkter och sanningskrav har vuxit fram under det senaste knappa halvsekle. Men givet våldets olika former – direkta, indirekta och strukturella – är frågan om en enda modell för försoning är tillämplig eller ens meningsfull i alla sammanhang.

Ulrika Fritzson finner i den kroatiska teologen Miroslav Volfs ord om att ”Gud är varje människas Gud och i lika stor utsträckning” inspiration för att formulera en försoningens teologi. Människans värld söndras oavbrutet, men i Guds värld finns inga fiender.

Inget "dom", bara ett "vi". Försoning handlar om att återupprätta en gemenskap som samtidigt bottnar i igenkännande och erkännande, om modet att se det förflutna och samtidigt arbeta för framtiden. Det är svårare att leva med en lögn än med en sanning.

Ulrika Knutson känner hos Elin Wägner och hennes samtida igen den kluvenhet som präglar också dagens vända inför krigets fasor. Wagners radikalpacifism grundade sig i övertygelsen att militarismen "nazifierar" även demokratier. Men efter avslöjandet av vidden av nazismens övergrepp omprövade Wägner sin hållning. Hon insåg att hon "predikat en tro som inte höll och [...] lurat både mig själv och i någon mån andra." Men även om hon övergav radikalpacifismen rubbades inte hennes tro på fredsarbetets nödvändighet.

*

Ärren efter kriget överlever kriget. Barnen ärver dem av sina föräldrar. Även efter att någon slags vardag återkommit löper smärtor och trauman som kalla underströmmar genom det individuella och kollektiva livet. Och långt från slagfälten, bortom artilleriets och stridsflygens räckvidd, fortplantar sig kriget och manifesterar sig i oro, misstänksamhet, hat och sviktande framtidstro.

Därför behöver vi påminna oss om att det i människolivet finns krafter långt starkare än hatet. Människans historia är inte bara en berättelse om slagfält och massgravar. Den vittnar också om en obändig kärlek som blot-tas just när livet är som allra svårast, när grymheten och lidandet är som störst. Varje berättelse om ondska och grymhet bär på en motberättelse. Varje berättelse om dödande och krig är också en berättelse om viljan till liv och för-mågan till kärlek.

Mikael Kurkiala
Redaktör